

Uruguay

Bács Zoltán György

Miről híres Uruguay? Miért szerepel az ország hivatalos elnevezésében, hogy „keleti köz-társaság”: *República Oriental del Uruguay*? Ki volt José Artigas, a Latin-Amerikában felsza-badítóként tisztelt négy hadvezér egyike? Milyen magyar vonatkozása van Uruguay nemzeti himnuszának? Ki volt a világ legszerényebben élő államfője? Hogyan esett a Latin-Amerika Svájcának is nevezett ország a csendes jómódból a gazdasági csőd torkába?

Ez csak néhány kérdés arról az országról, amelyről csak ritkán olvasni, hallani a sajtó-ban, elkerülik a zajos botrányok; fesztiváljai, karneválja nemcsak latin-amerikai, de európai mértékkel is visszafogott, mégis látványos; ahol a két nagy politikai tömörülés, a *Colorado* – vagyis a Színes – és a *Blanco* – azaz a Fehér – Párt közötti harc megmarad a politika keretei között, és nem kerül az utcára; ahol az elmúlt közel negyven évben senkit nem börtönöztek be politikai okokból.

A gyarmati kor

Az Ezüst folyó (*La Plata*) torkolatvidékének gyarmatosítására viszonylag későn került sor, mivel a spanyolok sokáig haszontalan területnek tartották – Mexikó és Peru aranykincseivel összehasonlítva. A változás csak a 17. században kezdődött meg, amikor lovakat és szarvas-marhát hoztak a termékeny síkságokra, ahol ezek az állatok jól szaporodtak.⁵¹⁵ 1680-ban a portugálok a La Plata tölcéstartolatának északi oldalán, Buenos Airesszel szemben megalapították a ma Colonia del Sacramentónak nevezett települést, amely folyamatosan vita tárgyát képezte a spanyolok és a portugálok között, úgy, hogy konfliktusukba még az esetenként erre hajózó angol kalózkodók is beleavatkoztak. A spanyolok végül 1726-ban katonai kikötőt építettek ki Montevideóban.⁵¹⁶

Mivel a szarvasmarha-állomány nagyon megnőtt, Brazíliából és Argentínából egy-re nagyobb számban érkeztek az állatbőr feldolgozásával foglalkozó telepesek: nyúzóok, cserzők, kikészítők és feldolgozók, tímárok. A térség folklórájának egyik legismertebb képviselője, a *gaucho*, az európai és helyi őshonos kultúra jellegzetességeit is magán viselő marhapásztor figurája ebben az időszakban jelent meg.⁵¹⁷ A gazdálkodás és állattenyésztés terjedésével az indiánokat az északi területeken található jezsuita missziós telepek irányá-ba szorították vissza.

⁵¹⁵ *Atlas territorial y urbano de las misiones jesuíticas de guaraníes. Argentina, Paraguay y Brasil.* (2009) Sevilla, Junta de Andalucía. Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Consejería de Cultura. 114.

⁵¹⁶ SZILÁGYI Ágnes Judit (2009a): A spanyol gyarmatbirodalom. In Poór János szerk.: *A kora újkor története.* Budapest, Osiris. 399.

⁵¹⁷ Lásd például José Hernández: *Martin Fierro* című verses elbeszélése, amelynek főhőse a *gaucho*. A költemény részletei magyarul, ANDRÁS László szerk. (1971): *Hesperidák kertje.* Budapest, Európa. I. köt. 539–548.

Az uruguayi „Felszabadító”, José Artigas

A Buenos Airesben 1810-ben kitört májusi forradalmat a montevideói előkelőségek nem támogatták, mivel számukra a spanyol kereskedelmi monopólium fenntartása volt előnyös. Velük ellentétben a kisbirtokosok és föld nélküliek rögtön fegyvert fogtak. Vezetőjük a spanyol hadsereg kreol (a gyarmatokon született spanyolokat hívták így) századosa volt, José Artigas. Támogatta a föderalizmus és a köztársaság gondolatát. Jól ismerte a parasztok, a rabszolgák és az indiánok életét, ezért síkra szállt a földosztásért. Gondolatai alapján természetes módon vált a felkelés és a La Platától keletre fekvő övezetben létrejött Föderális Liga (*Liga Federal*) vezetőjévé. Ez az övezet akkor magában foglalta nemcsak a jelenlegi Uruguayt, hanem a mai Argentína néhány tartományát, Córdoba, Corrientes, Entre Ríos, Misiones és Santa Fe tartományokat is.⁵¹⁸

A Buenos Aires-i és montevideói elit által támogatott portugálok – Brazília irányából – 1816-ban támadták meg az Artigas vezette tartományokat. Artigast legyőzték, aki 1820-ban Paraguayban talált menedéket, ott is halt meg harminc évvel később. 1821-ben Uruguay *de iure* a Portugál–Brazil Egyesült Királyság, majd – 1822-es megalakulásától – a független Brazil Császárság része lett Provincia Cisplatina⁵¹⁹ néven. Ám ez az időszak nem tartott soká, mert 1825. augusztus 25-én kikiáltották Uruguay függetlenségét és csatlakozási szándékát a La Plata-i Egyesült Tartományokhoz.⁵²⁰

A „Keleti” Köztársaság

A britek geopolitikai, geostratégiai és kereskedelmi megfontolásokból mindenáron megpróbálták megakadályozni, hogy a La Plata mindkét partja argentin fennhatóság alá kerüljön. 1828-ban sikerült elérniük, hogy az uruguayi területekért harcoló brazilok és argentinok véget vessenek a háborúnak, és formálisan is kikiáltható legyen az új államalakulat függetlensége. Az Uruguayi Keleti Köztársaság első alkotmányának előkészítése majdnem két évet vett igénybe. Az ország nevében megőrizte a „keleti” jelzőt mintegy tisztelgésként az Artigas vezetésével vívott háború hősei előtt. Artigast, Latin-Amerika négy kiemelkedő katonai és politikai vezetőjének egyikeként „Felszabadítóként” kezdték emlegetni.⁵²¹ Az 1830-ban hatályba lépett alkotmány ugyan köztársasági államformát vezetett be, de a lakosság nagy részét, így az indiánokat is kizárták a választójogból.⁵²²

⁵¹⁸ ALZUGARAY, Gustavo coord. (2007): *Guía del Mundo 2007*. Montevideo, Instituto del Tercer Mundo.

⁵¹⁹ Jelentése: a La Plata folyón innen.

⁵²⁰ A függetlenségi harcokról részletesen lásd LILÓN, Domingo – NAGY Marcel – SANTOSNÉ BLASTIK Margit – SEMSEY Viktória – SZILÁGYI Ágnes Judit – DANTAS DA CRUZ, Miguel – SÁNCHEZ ROMÁN, José Antonio (2013): *Latin-Amerika 1750–1840*. Budapest, KRE – L'Harmattan. 101–104.; SZILÁGYI Ágnes Judit (2011): Változatok a függetlenségre: Argentína, Paraguay, Brazília, Uruguay. In ANDERLE Ádám szerk.: *Latin-Amerika: A függetlenség útjai: bicentenario, 1810–2010*. Szeged, SZTE. 77–85.

⁵²¹ A másik három: José de San Martín (Argentína), Bernardo O'Higgins (Chile) és Simón Bolívar (Venezuela).

⁵²² Az alkotmány a választójogot cenzushoz kötötte, amely kizárta az írástudatlanokat, a nőket, a rabszolgákat, az idénymunkásokat, a sorkatonákat, az állam adósait, a részegeseket, a csavargókat, a büntetőjogilag felelősségre vont személyeket, valamint a fizetett szolgálokat. Lásd Constitución de 1830 Sección II. Capítulo III. Artículo 11.

A 19. század második felében egymást érték a belharcok, felkelések, amelyeknek háttérében az ország két vezető politikai tömörülése, a földbirtokosok és a vidék által támogatott Fehér később Nemzeti Párt (*Partido Blanco, Partido Nacional*), és vele szemben a liberális gondolkodást követő, az európai tőkével jó kapcsolatokat ápoló Színes Párt (*Partido Colorado*) rivalizálása állt. Maga az államhatalom, az igazgatási rendszer gyenge volt, ami megkönnyítette a felkelések szervezését.

A 20. századi mintaállam Latin-Amerikában

1903-ban került hatalomra a Colorado Párt, amelynek legfőbb politikai programja az államigazgatás egész rendszerének és magának az államnak a modernizálása volt. Egy évvel később azonban annyira kiéleződött a szembenállás az ellenzékkel, hogy a Blanco Párt színeiben politizáló Aparicio Saravia⁵²³ vezetésével felkelés tört ki. Ez volt Uruguay történelmének utolsó agrárlázadása. Saravia az egyik ütközetben halálos sebet kapott, és így vezető szerepét átvéve José Batlle y Ordóñez, a Batlle politikusdinasztia első képviselője lerakhatta a modern uruguayi állam alapjait. Ennek jegyében az állam lett a legfontosabb munkalehetőségek forrása, amivel hozzájárult egy nagy létszámú, liberális beállítottságú, iskolázott réteg kialakulásához az állami intézményekben.

Megtörtént és törvényerőre emelkedett az állam és az egyház szétválasztása, 1917-től megszüntették az egyszemélyi vezetés intézményét, a végrehajtó hatalmat egy testület kezébe adták. 1932-ben életbe lépett a választási reform, amely szavazati jogot adott a nőknek is.⁵²⁴ Ettől kezdve kezdték „Amerika Svájcaként” emlegetni Uruguayt.

Közben egy olyan eseménysorozatnak is otthont adott az uruguayi főváros, amely azóta is lázban tartja a világ sportszerető közönségét. Montevideóban rendezték az első labdarúgó világbajnokságot 1930 júliusában, amelyet a házigazdák meg is nyertek, miután a döntőben 4:2-re megverték az örök rivális szomszédot, Argentínát.

Uruguay számára mindkét világháború gazdasági előnyt jelentett, hiszen folyamatosan szállított húst és húskészítményeket a szövetségeseknek, majd a koreai háború idején az Egyesült Államok hadseregének. Az exportbevételekből származó költségvetési többlet lehetővé tette a hazai ipar fejlesztését és sok esetben az import kiváltását. Az építőiparban foglalkoztatottak száma folyamatosan magas volt. Ugyanakkor a mezőgazdaságban, a birka- és szarvasmarha-tenyésztés terén stagnálás mutatkozott. Habár az állattenyésztésnek ez a két ágazata adta az exportból származó bevételek jelentős részét, mégis megrekedt az 1908-as év színvonalán.⁵²⁵

⁵²³ Aparicio Saravia (1856–1904) brazil születésű uruguayi politikus, közéleti személyiség, katona, a Rio de la Plata vidékén a 19. század végén kibontakozott föderalista törekvések és fegyveres harc egyik vezetője.

⁵²⁴ SKIDMORE, Thomas – SMITH, Peter – GREEN, James (2010): *Modern Latin America*. New York – Oxford, OUP. 382.

⁵²⁵ ALZUGARAY 2007.

A visszaesés kezdetei

Ez a jelenség több tényezőre is visszavezethető. A földbirtokosok a profit maximalizálása érdekében a szarvasmarháikat a viszonylag kis területű országból, ahol az állattartás költségei a helyi életszínvonal miatt magasabbak voltak, olyan országokba hajtották át, ahol a jövedelmi viszonyok és a nagy, összefüggő ridegtartásra alkalmas területek, tehát az infrastrukturális befektetéseket nem igénylő feltételek miatt az önköltség alacsony volt, és sok esetben még a munkavállalók után sem kellett járulékot vagy jövedelemadót fizetni. Ilyen volt Paraguay, ahol az ország hatalmas területein bértartásba adták ki az állatállományt az ottani földbirtokosoknak, állattenyésztőknek, akik az állomány védelmére, terelésére és gondozására guaraní indiánokat alkalmaztak, akikkel nem létesítettek formális munkaviszonyt. A guaraní időközönként visszamentek a törzsükhöz, helyettük ugyanarra a feladatra jöttek mások, tehát a feladatellátás folyamatos volt még változó személyi összetétel mellett is.⁵²⁶ Ugyanakkor Paraguay az exportképes állományt csak uruguayi, esetleg argentin kikötőn keresztül juttathatta el az észak-amerikai vagy európai piacra, hiszen Paraguaynak nem volt, és jelenleg sincs tengeri kijárata. Ennek a sajátos, pénzügyileg motivált, kihelyezett tenyésztésnek a következtében az 1950-es években elindult az ipari teljesítőképesség és színvonal stagnálása. Ez olyan mértékű lemaradást okozott az uruguayi gazdaság teljes vertikumában, amely mára ellehetetlenítette a felzárkózást Latin-Amerika fejlettebb országaihoz még középtávon is.

Az első, konzervatív Blanco párti kormány hatalomba lépése után megpróbálta kiigazítani a gazdaság működési zavarait, ám a Nemzetközi Valutaalap javaslatai csak súlyosbították a visszaesést. A társadalmi feszültség folyamatosan, a geopolitikai feszültség általános növekedésével párhuzamosan nőtt 1968-tól kezdve, amikor a Colorado-kormány – csökkeneni akarva a költségvetési hiányt – befagyasztotta a béreket. Az intézkedés elleni tiltakozó megmozdulásoknak a legnagyobb szakszervezeti tömörülés – a Nemzeti Munkás Egyesülés, a *Convención Nacional de Trabajadores*, CNT – állt az élére, de részt vettek benne az egyetemi hallgatók szervezetei is. Ezzel párhuzamosan jelent meg a színen, és kezdett országos visszhangot kiváltó akciókat végrehajtani a *Tupamaros* (MLN)⁵²⁷ gerillaszervezet. Az összetett társadalmi, gazdasági, politikai és nemzetbiztonsági válságfolyamat megállítása érdekében 1971-ben létrehozták a *Frente Amplio* (Széles Front) baloldali beállítottságú,

⁵²⁶ Személyes tapasztalatom alapján a mai napig hasonló módon folyik sok kis- és középbirtokon az állattenyésztés Paraguayban.

⁵²⁷ A Nemzeti Felszabadítási Front – *Tupamaros* csoport baloldali, marxista, városi gerillaszervezetként jött létre az 1960-as években. Bankrablásokat, emberrablásokat, politikai gyilkosságokat követtek el. Az 1980-as évektől kezdve fokozatosan felhagytak az erőszakcselekményekkel, és politikai téren folytatták tevékenységüket. Részesei az Uruguayt több perióduson keresztül kormányzó *Frente Amplio* pártszövetségnek, amelynek jeöltje, Tabaré Vázquez személyében először 2004-ben nyerte el az elnöki posztot. Az elnöki székben követte őt José Mujica, a *Tupamaros* egyik kiemelkedő vezetője. Uruguay elnöke 2015 óta ismét Tabaré Vázquez. Lásd még: *Tupamaros* (MLN-T). *Terrorism Research and Analysis Consortium*. Forrás: www.trackingterrorism.org/group/tupamaros-mln-t (Letöltés ideje: 2018. 02. 19.) A *Tupamaros* név utalás a 18. századi latin-amerikai függetlenségi harcok egyik kiemelkedő vezetőjére, José Gabriel Condorcanquí Tupac Amarúra.

haladó programot hirdető koalíciót, amely az abban az évben esedékes elnökválasztásra Líber Seregni⁵²⁸ nyugállományú tábornokot jelölte.

Bordaberry és az „önpuccs”

Az elnökválasztást 1972-ben végül Juan María Bordaberry nyerte. A parlament elfogadta a „belső háborúról” szóló törvényt, amely lehetővé tette a *Tupamaros*-gerillák elleni totális hadviselést. A gerillamozgalom felszámolása után 1973-ban Bordaberry a Fegyveres Erők segítségével „önpuccsot” hajtott végre, feloszlatta a parlamentet, civilekből és katonákból álló sajátos, civil-katonai (sic!) diktatúrát vezetett be, megszüntette az alkotmányos garanciákat, törvényen kívül helyezte a baloldali pártokat és szakszervezeteket. Az országban általánossá váltak a kínzások és az ellenzékiek bebörtönzése. Az elnök betiltott mindenféle politikai tevékenységet.

A diktatúra ideje alatt Bordaberry jelentősen hozzájárult a nemzeti vagyon transznacionális vállalatoknak való átjátszásához.⁵²⁹ A reálbérek az 1973. évet megelőző értékük felére estek vissza, és az ország külső adóssága elérte az ötmilliárd dollárt.⁵³⁰ (Megjegyzés: ez az összeg Uruguay számára óriási volt, nem szabad más országok külső adósságállományaival összehasonlítani!)

1980-ban az akkori kormányzat megkísérelte az autoriter rezsim intézményesítését,⁵³¹ de az elszenvedett vereség gyakorlatilag a vég kezdetét jelentette. A diktatúra alatt az általános tiszteletnek és tekintélynek örvendő Líber Seregnit vagy háziőrizetben tartották, vagy pedig egy teljesen nyilvánvaló koncepciós pert lezáró neveltséges bírósági komédia eredményeként – miután 30 éves börtönbüntetésre ítélték – bebörtönözték. Líber Seregni a börtönben is folytatta az aktív politikai tevékenységet. A népszavazás előtt arra hívta fel a *Frente Amplio* híveit, hogy üres szavazólapot adjanak le a szavazás napján. A kormányzat nem merte nyilvánosságra hozni, hogy a felhívás eredményeként mintegy 86 ezer üres szavazatot számláltak össze.⁵³² A tábornok fogvatartása miatt a nemzetközi felháborodás korábban nem látott méreteket öltött, így a diktatúrának nem volt más választása, mint hogy 1983-ban szabadon engedje őt, eltítva mindennemű politikai tevékenységtől. A diktatúra végének közeledtét mutatta az is, hogy ebben az évben megalakult a Dolgozók Szakszervezetközi Plénuma (*Plenario Intersindical de Trabajadores*, PIT), és hatalmas május 1-jei tiltakozó megmozdulást szervezett a „Szabadság, Munka,

⁵²⁸ Líber Seregni (1916–2004) katona, politikus, a *Frente Amplio* alapítója. Politikai nézetei miatt 1973 és 1984 között több ízben bebörtönözték. Lásd még: ISRAEL, Sergio – CONTERIS, Valeria (2016): *El General: biografía de Líber Seregni*. Montevideo, GrupoPlaneta.

⁵²⁹ PRIETO, Andrés (2013): Pragmática y liberal. *La Diaria*, 2013. 06. 27. Forrás: <https://ladiaria.com.uy/articulo/2013/6/pragmatica-y-liberal/> (Letöltés ideje: 2018. 02. 19.)

⁵³⁰ ALZUGARAY 2007.

⁵³¹ PRIETO 2013.

⁵³² Az 1980. november 30-án megtartott népszavazáson a diktatúrát intézményesítő alkotmánymódosításra a szavazók 42,51%-a szavazott. Ellene 56,83% adta le voksát, és volt 0,66%-ot kitevő fehér, vagyis érvénytelen szavazat. Ebből következően a mintegy 1,3 millió szavazóból 552 ezren szavaztak a diktatúrára, 739 ezren a diktatúra ellen és 86 ezren érvénytelen szavazatot adtak le, mindezt az uruguayi történelem egyik legfélélmesebb diktatúrája idején! *Plebiscito de 1980*. Forrás: www.uruguayeduca.edu.uy/efemerides/1327 (Letöltés ideje: 2018. 05. 30.)

Fizetés, Amnesztia” jelszavak jegyében. Ez után kezdődtek meg a tárgyalások a diktatúra és a három alkalmasnak ítélt párt között a kormányzás jövőjéről. Az eredmény az 1984-ben megtartott elnökválasztás volt.

Julio María Sanguinetti,⁵³³ az új elnök helyreállította az alkotmányos garanciákat és a szabadságjogokat, és szabadon engedte a politikai foglyokat. Népszavazás útján nyilvánították semmisnek azt a korábbi törvényt, amely kivonta volna a felelősségre vonás alól az emberiség elleni bűncselekményekben részes katonai és rendőri személyeket.⁵³⁴ Parlamenti vizsgálóbizottságot állítottak fel a diktatúra alatt elkövetett bűncselekmények kivizsgálására, ami egyet jelentett a fegyveres erők számos tisztjének polgári bíróság általi felelősségre vonásával.

1989-ben a gazdasági helyzet további romlásának megakadályozása, de legalábbis a romlás ütemének lassítása érdekében strukturális „kiigazítást” kezdeményezett a kormány, amihez titkos megállapodást kötött az adósság refinanszírozásáról a Világbankkal.⁵³⁵

Az 1991-ben hatalomra került új elnök, a Nemzeti (Blanco) Párt színeiben győztes Luis Alberto Lacalle⁵³⁶ tovább folytatta elődje neoliberais politikáját: megemelte az adókat, és folytatta az állami cégek privatizálását. Ez azonban nem ment gond nélkül. 1992-ben újabb népszavazás döntött arról, hogy helyezték hatályon kívül a privatizációs törvényt, de a kormánynak ekkorra már sikerült túladnia több nagy cégen, mint például a nemzeti légitársaságon, a PLUNÁ-n. Ugyanakkor a Frente Amplio színeiben Tabaré Vázquez győzött a montevideói helyhatósági választásokon, ami sajátos helyzetet teremtett a hatalmi viszonyokban.

Az uruguayi politikai helyzet hullámvásását jól mutatja, hogy Julio María Sanguinetti 1994-ben ugyan újra elnökké választották, de ezúttal csak nagyon csekély többséggel. A fővárosi önkormányzatot továbbra is a Frente Amplio vezette, de az ország gyakorlatilag három, egymással azonos nagyságú erőcsoportra oszlott: a választásokon a Colorado Párt 31,2%-ot, a Nemzeti (Blanco) Párt 30%-ot és a Frente Amplio – Encuentro Progresista tömörülés 29,8%-ot kapott.⁵³⁷ Az ezt követő, 1999-es elnökválasztásokon, hogy megakadályozzák a Frente Amplio történelmi győzelmét, a választás második fordulójára szövetséget kötött egymással a Colorado Párt és a Blanco Párt. Ez a szövetség már önmagában is történelmi esemény volt, hiszen a két nagy rivális párt közös jelöltet állított Jorge Batlle⁵³⁸ személyében, aki a szavazatok 52%-ával lett államfő.⁵³⁹

⁵³³ Sanguinetti, Julio María (1936–) Colorado párti politikus, jogász, újságíró, történész, két ízben volt az Uruguayi Keleti Köztársaság elnöke: először 1985 és 1990 között, majd 1995 és 2000 között. Többször, több elnök kormányzása alatt töltött be miniszteri posztokat, így volt ipari és kereskedelmi, valamint oktatási miniszter is.

⁵³⁴ NAGY, Marcel (1997a): La caída de la dictadura y un nuevo sistema político en Uruguay. In ANDERLE, Ádám – GIRÓN, José comp.: *Estudios sobre transiciones democráticas en América Latina*. Oviedo, University of Oviedo. 291–315.

NAGY Marcel (1997b): Uruguay: a diktatúra bukása és az új politikai rendszer. In ANDERLE Ádám – GIRÓN, José szerk.: *Diktatúra és demokrácia között: Tanulmányok a latin-amerikai politikai átmenetről*. Szeged, JATE. 151–170.

⁵³⁵ ALZUGARAY 2007.

⁵³⁶ Lacalle, Luis Alberto (1941–) Blanco párti politikus, jogász. Nevéhez több adóreform is fűződik, de részt vett az Uruguayt, Paraguayt, Argentínát és Brazíliát tömörítő Mercosur megalapításában is.

⁵³⁷ ALZUGARAY 2007.

⁵³⁸ Jorge Batlle a modern uruguayi állam alapjait lerakó José Batlle y Ordóñez leszármazottja. Lásd fentebb.

⁵³⁹ Jorge Batlle se convierte en el nuevo presidente de Uruguay. *El Mundo*, 1999. 11. 29. Forrás: www.elmundo.es/elmundo/1999/noviembre/29/internacional/uruguay.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)

2002-ben tovább folytatódott az életszínvonal romlása, ami egyrészt az ország hosszú ideje tartó gazdaságíteljesítmény-romlásának, másrészt az uruguayi gazdaságot mélyen és közvetlenül érintő argentin fizetési válságnak volt köszönhető. Ezt csak súlyosbította a brazil piac beszűkülése. Tömeges tiltakozás vette kezdetét. A nyár közepén, januárban, (ne felejtjük el, hogy a déli félgömből van szó!) tömegek vonultak a Montevideótól mintegy 130 kilométerre lévő világhírű Punta del Este üdülőváros, Latin-Amerika riviérája felé. A kormány lezáratta az utakat, különleges biztonsági intézkedéseket léptetett életbe, megtiltotta a tiltakozók belépését az atlanti parton lévő valamennyi üdülőhelyre, fémkerítéssel zárva el őket a tömeg elől.

Mivel az uruguayi kormány sohasem fenyegetőzött a korábban felvett hitelek visszafizetésének, az adósságszolgálatnak az egyoldalú felmondásával, ahogy azt Argentína tette, 2002 márciusában a Nemzetközi Valutaalap 443 millió dolláros hitelt nyújtott az országnak, hogy kilábaljon a recesszióból, és megelőzzön egy, az argentinhoz hasonló fizetési, pénzügyi katasztrófát. Ennek fejében Montevideo vállalta, hogy 2004-re megteremti a pénzügyi egyensúlyt. A Nemzetközi Valutaalap arra is ösztönözte Batlle kormányát, hogy folytassa a korábban megkezdett privatizációt az energetikai szektor, áramszolgáltatás, az olajfeldolgozás, a távközlés és a vasúti közlekedés állami tulajdonban lévő vállalatainak eladásával.⁵⁴⁰

Figyelemre méltó epizód, hogy 2002 áprilisában Uruguay megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Kubával. Ennek előzménye, hogy Fidel Castro „alávaló Júdásnak” minősítette az uruguayi elnököt, miután Uruguay az ENSZ Biztonsági Tanácsában Kubát az emberi jogok megsértése miatt elítélő nyilatkozattervezetet terjesztett elő.⁵⁴¹ A két ország kapcsolatát korábban is tarkították válságjelenségek, máskor is volt már olyan, hogy kölcsönösen hazarendelték nagyköveteiket, de ebben az esetben a Batlle-kormány sajátos figyelemelterelésként igyekezett felhasználni az incidenst. Kuba kipellengérezése, az ezzel keltett nemzetközi visszhang az uruguayi kormány elképzelése szerint egyrészt elvonta volna a figyelmet az ország belpolitikai, gazdasági helyzetéről, másrészt szimpátiát kelthetett volna azzal, hogy Montevideo is felsorakozik a Kubát elítélő nagy demokráciák mellé. A terv csődöt mondott.

A 2002-es pénzügyi válság kialakulásának mechanizmusa és értékelése

A világ számos országát a 20. század végén sújtó fizetési és finanszírozási válság gyökereit kutatva összefüggést lehet találni az oroszországi 1998-as pénzügyi válság⁵⁴² és a latin-amerikai válság között. Az orosz krízis során az egyik első intézkedés a külföldi beszerzések

⁵⁴⁰ ALZUGARAY 2007.

⁵⁴¹ Uruguay y Cuba: historia de rupturas y de reconciliaciones. *La República*, 2014. 12. 21. Forrás: www.republica.com.uy/uruguay-y-cuba/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)

⁵⁴² Az orosz pénzügyi válságot három alapvető okra lehet visszavezetni, amelyek közül az egyik szintén a pénzügyi, fizetési válságnak az egész világot átfogó jellegét mutatja. Az első ok az ázsiai gazdasági, pénzügyi válság, amely jelentősen érintette a kínai gazdaságot és az azzal nagyon sok területre kiterjedő és szoros kapcsolatokat ápoló orosz gazdaságot. A második ok az orosz nagyhatalmi gazdaságpolitikában keresendő, amelynek egyik jele volt, hogy a teljesítőképesség csökkenése ellenére rögzített árfolyamon váltották a dollárt, ami a központi tartalékok jelentős csökkenéséhez vezetett. A harmadik ok a csecsen háború maga több mint 5,5 milliárd dolláros költségével, amelybe nincs beleszámítva a csecsen gazdaság helyreállítása és a települések újjáépítése, valamint a műveletek egyéb költségei.

és kifizetések leállítása volt. Oroszország számára a belső piac és a közfogyasztás korlátozása nem volt új jelenség. A szovjet időkben megtapasztalt folyamatos áruhiány miatt a lakosság fogyasztási szokásait nem befolyásolta jelentősen, hogy ismét eltűnt az üzletekből a húskészítmények és gyümölcsök jelentős része, amelyet latin-amerikai piacokról, Brazíliából és Argentínából szereztek be. Részben az oroszországi export elmaradásának következménye volt a brazil válság súlyosbodása, amihez hozzájött az argentin gazdaságpolitika hibás irányvonala okozta fizetési és pénzügyi válság. Ennek során az argentin bankokban felhalmozott mintegy 40%-ot kitevő, külföldi valutában, elsősorban amerikai dollárban nyilvántartott követelésállomány menekülésének megakadályozása érdekében a betéteket befagyasztották.⁵⁴³ Az argentin kormány a nyilvánvaló, mindenki számára érthető és elérhető információk ellenére folyamatosan tagadta, hogy válsághelyzet alakult volna ki. Mivel az argentin betéttulajdonosok nem tudtak saját hazájukban hozzájutni pénzeszközeikhez, elkezdtek a hozzáférhető pénz kivonását a szomszédos Uruguayból, amelynek gazdasága jelentős mértékben a banki szolgáltatások nyújtására épült. Az eredmény a függő helyzetben lévő uruguayi gazdaság azonnali visszaesése volt. A kivont eszközök hiánya miatt Uruguayban is kialakult a folyamatosan továbbgyűrűző fizetéseképtelenség, amely nagyon hamar eladósodási válsággá nőtte ki magát.⁵⁴⁴ Felrémlt az államcsőd lehetősége is. Annak érdekében, hogy sikerüljön kiutat találni a pénzügyi krízisből, elkerülhetetlenné vált drasztikus intézkedések bevezetése is. Az egyik ilyen rendkívül fájdalmas lépés volt egy másfél milliárd dolláros áthidaló kölcsön felvétele az Egyesült Államoktól, amely lehetővé tette az árak fékevesztett növekedésének megállítását, illetve a bankrendszer átalakítását.⁵⁴⁵ A végrehajtást Batlle elnök felügyelete alatt az általa kiválasztott szakértői tárgyaló csoport végezte. A modell életképesnek bizonyult, és ezt a nemzetközi pénzügyi szervezetek is elismerték. A latin-amerikai országok között kevés olyan van, amelyik Uruguayhoz hasonlóan képes volt úrrá lenni a bankrendszer válságán.

Az igazsághoz tartozik, hogy az ország gazdasága jelentősen megcsúszott a „gyógykezelést”. Jelentősen megnőtt a gazdasági okokból kivándorlók száma, a GDP növekedése megtorpant, széles tömegek életminősége romlott. A korábban Latin-Amerika Svájcaként emlegetett Uruguay elszíntelenedett, elszürkült. Ez rávilágított az ország gazdaságának sérülékenységre, a nagymértékű függésre a kontinens nagyobb országainak, Argentínának és Brazíliának a gazdasági-pénzügyi helyzetétől.

Argentína és Uruguay diplomáciai kapcsolatára is rányomta a bélyegét a mélyülő krízis. 2002-ben Batlle elnök nyilatkozott a *Bloomberg* tévécsatornának, majd – már felvételen kívül – azt állította az argentinokról, hogy azok egytől egyig gazemberek.⁵⁴⁶ Miután szavai napvilágra kerültek, Batlle kénytelen volt személyesen Buenos Airesbe utazni, hogy bocsánatot kérjen.

⁵⁴³ ALZUGARAY 2007.

⁵⁴⁴ ALZUGARAY 2007.

⁵⁴⁵ ALZUGARAY 2007.

⁵⁴⁶ Batlle y su polémica frase: “Los argentinos son una manga de ladrones, del primero hasta el último”. *La Nación*, 2016. 10. 25. Forrás: www.lanacion.com.ar/1950207-battle-y-su-polemica-frase-los-argentinos-son-una-manga-de-ladrones-del-primero-hasta-el-ultimo (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.); www.perfil.com/noticias/politica/battle-y-su-polemica-frase-los-argentinos-son-una-manga-de-ladrones.phtml (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.).

1. táblázat

A GDP alakulása a válság kialakulásának, csúcsának és lecsengésének időszakában

Év	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
GDP (milliárd USD)	25.386	23.984	22.823	20.899	13.606	12.046	13.686	17.363	19.579
Δ	0	– 1.402	– 1.161	– 1.924	– 7.293	– 1.560	+ 1.604	+ 3.677	+ 2.216
%		94,477	95,159	91,569	65,103	88,534	113,61	126,866	112,762
Δ %		– 5,523	– 4,841	– 8,431	– 34,897	– 11,486	+28,323	+11,667	– 11,12

Forrás: Uruguay. *The World Bank*. Forrás: <https://data.worldbank.org/country/uruguay?view=chart> (Letöltés ideje: 2018. 01. 23.)

1998 és 2003 között az uruguayi GDP 13 340 milliárd dollárral csökkent. Gyakorlatilag a 2003. évi GDP csupán 42,55%-a volt az 1998-asnak, ami konkrét számokban 57,45%-os csökkenést jelentett. Ilyen körülmények között nem lehet eléggé értékelni az uruguayi kormányok erőfeszítéseit, elkötelezettségét és bátorságát, hogy lehetőség szerint mind a lakosság, mind pedig az ország teherbíró és teljesítőképessége szempontjából a legkisebb veszteséggel fenntartsa az államigazgatás teljes vertikumának, valamennyi szervének működőképességét, a politikai és gazdasági-pénzügyi döntések végrehajthatóságát az országon belül, valamint hitelességét a nemzetközi kapcsolatokban.

A Frente Amplio által vezetett koalíció

A pénzügyi válság időszakának gazdasági áttekintése után nézzük meg, hogyan alakultak Uruguay belpolitikai viszonyai! A 2004 októberében tartott parlamenti és elnökválasztáson már az első fordulóban vitathatatlan, történelmi győzelmet aratott az *Encuentro Progresista – Frente Amplio – Nueva Mayoría* szövetség, amely megszerezte a szavazatok 50,45%-át. A szervezet fennállása óta legrosszabb eredményét hozta a Colorado Párt, amely csak 10,36%-ot ért el.⁵⁴⁷ Uruguay történelme során először került hatalomra baloldali elnökjelölt.⁵⁴⁸ Tabaré Vázquez elnök és Rodolfo Nin Novoa alelnök beiktatására 2005. március 1-jén került sor.

A várható politikai változásra tekintettel szinte valamennyi latin-amerikai ország baloldali államfője jelen volt, így Néstor Kichner argentin, Luiz Inácio Lula da Silva brazil, Ricardo Lagos chilei, Alejandro Toledo perui, Hugo Chávez venezuelai elnök, továbbá Spanyolország képviselőjében Asturia hercege, a jelenlegi VI. Fülöp király, továbbá Edward herceg II. Erzsébet képviselőjében.⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Elecciones Nacionales 2004. *CorteElectoral*. Forrás: www.corteelectoral.gub.uy/gxportal/gxpfiles/elecciones/Elecciones%20Nacionales%202004.htm (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)

⁵⁴⁸ DÖMÉNY Zsuzsanna (2007): Uruguay 33 év múltán. In DÖMÉNY Zsuzsanna: *Latin-Amerika balra át!?* Budapest, MTA. 63–70.

⁵⁴⁹ Magyarországot ideiglenes ügyvivőként a szerző képviselte.

A hagyományoknak megfelelően a választások eredményét az új parlament korelnöke hirdeti ki, aki javaslatot tesz a parlamenti tisztségviselők megválasztására. Ezt követi az új államfő eskütétele. 2005-ben az uruguayi törvényhozás korelnöke, majd a megalakuló Tabaré Vázquez vezette kormány mezőgazdasági minisztere az a José Mujica volt, aki korábban a Tupamaros gerillaszervezet egyik vezetőjeként mintegy tizennyolc évet töltött börtönben.⁵⁵⁰

Hűen választási programjához az új elnök már közvetlenül beiktatása után tervezetet írt alá a szükséghelyzet megoldására (*Plano de Emergência Social*, 2005). Ez két év alatt kívánta rendezni a rászoruló tömegek egészségügyi, szociális, oktatási helyzetét, gondoskodva élelmiszerrrel való ellátásukról is. Külpolitikai téren az egyik első intézkedésként megállapodást kötött Venezuelával. Ennek értelmében Uruguay olcsón jutott kőolajhoz, és kedvező feltételekkel tudott hiteleket felvenni Caracastól. Cserébe rendkívül jutányos áron szállított élelmiszercikket Venezuelába. Tabaré Vázquez másik fontos intézkedése az volt, hogy helyreállította a diplomáciai kapcsolatokat Kubával.

Egyáltalán nem szokványos dolog, hogy egy ország gazdaságát, pénzügyi rendszerét éveken át sújtó válságot irodalmi műben is feldolgoznak, habár a világirodalomban találhatók olyan alkotások, amelyek cselekménye valamilyen gazdasági vagy politikai kataklizma háttere előtt játszódik. Az, hogy az Uruguayt is sújtó argentin fizetési-pénzügyi válságot egy színpadi alkotás keretei közé illesszék, úgy tűnik, egyedülálló kezdeményezés. A montevidói Solís Színház, amely gyakorlatilag az uruguayi Nemzeti Színház, 2011-ben állította színpadra Juan Ignacio Fernández: *La crueldad de los animales* (Az állatok kegyetlensége) című darabját Guillermo Cacace rendezésében. A darab nem lett politikai állásfoglalás, inkább sajátos előadásban mutatta be, hogyan érintette az argentin válság a jóval kisebb potenciállal rendelkező, valóban kiszolgáltatott Uruguayt. *Az állatok kegyetlensége* című darabot később más argentin színházakban, köztük a legnevesebb fővárosi színházban, a *Teatro Nacional Cervantesben* is előadták. Maga az irodalmi mű és az előadás, azaz a színpadi adaptáció, a dramaturgia is több neves díjat nyert, így 2015-ben az argentin színpadi szerzők díját, a *Premio de los Argentorest*.⁵⁵¹

Debály Ferenc József

Vajon mi, ki lehet a közös Uruguay és Paraguay nemzeti Himnuszában, és mi köze ennek Magyarországhoz? A közös személy a két ország himnuszának zeneszerzője, Debály Ferenc József, vagy ahogy arrafelé ismerik, Francisco José Debalí. Ifjabb éveiben – követve apja példáját – katonazenészként szolgált 1820-ig az osztrák seregben, majd lipcei és bécsi tanulmányok után a sárd hadsereg karmestere lett. Kalandvágya azonban tovább űzte Brazília felé, ahol a sárgaláz miatt nem engedték partra szállni. Így került 1838-ban Montevideóba, ahol zenei ismereteinek köszönhetően hamarosan folytathatta zenészi pályáját. Annyira

⁵⁵⁰ José Mujicát 2010-ben Uruguay államfőjévé választották, és ezt a tisztséget 2015 márciusáig töltötte be. Azzal is híressé vált, hogy nem költözött be az elnöki palotába, és elnöki fizetése 90%-át jótékony célokra fordította.

⁵⁵¹ *La crueldad de los animales*, *Teatro Solís*. Forrás: www.teatrosolis.org.uy/uc_3275_1.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)

megszerette az országot, hogy amikor az argentin diktátor, Juan Manuel de Rosas⁵⁵² csapatai újra megtámadták Uruguayt, önkéntesnek jelentkezett a seregbe. Hamarosan tábori karmester lett, és olyan népszerűsége tett szert, hogy őt kérték fel az uruguayi nemzeti himnusz megzenésítésére. Ebben az időben az uruguayi hadsereg főparancsnoka Giuseppe Garibaldi volt, akihez Debályt szoros barátság fűzte.⁵⁵³ Népszerűsége túlterjedt Uruguay határain is. 1846-ban, amikor az uruguayi himnusz szövegét megíró Francisco Acuña de Figueroa szavakba öntötte a paraguayi himnuszt is, ismét csak Debályt kérték fel annak megzenésítésére.

Debály 1859-ben Montevideóban halt meg, nevét utca őrzi. Az Uruguayba emigrált magyarok kulturális központjában, a montevideói Magyar Otthonban, amelyet 1936-ban alapítottak, megtalálható a Debály-féle partitúra egy lapja. Az intézet másik nagy becsben tartott kincse a neves színésznek, Páger Antalnak,⁵⁵⁴ „Téni bácsinak” négy vízfestménye.

Zárszó helyett

Uruguay sem mérete, sem potenciálja miatt nem szerepel gyakran a hírekben. A korábbi katonai hatalomátvételek óta az ország politikailag érettebb, kiegyensúlyozottabb lett, nem aspirál sem regionális vezető szerepre, sem világhírnévre. Uruguay teszi a dolgát, biztonságot, stabilitást, folyamatos megélhetést és a fejlődés lehetőségét akarja biztosítani polgárai számára.

Az uruguayi magyar közösség a sok megpróbáltatás ellenére is létezik, él, csodálatos programokat szervez, és ami a legfontosabb, összetart. Több mint nyolcvan évvel az alapítása után a Magyar Otthon látogatói hűek az elődök által lefektetett elvekhez: „E falak között politikáról, vallásról szó ne essék!” És ez jó is így!

⁵⁵² Argentin politikus, akinek unokahúgát 1854-ben Csetz János, avagy Juan Domingo Csetz, az 1848–49-es szabadságharc utolsó törzskari főnöke, tábornok, vette feleségül. Csetz az ő révén került Argentínába, ahol megalapította a Nemzeti Katonai Tisztképzőt, a *Colegio Militar de la Nación*-t, az Argentin Katonai Térképszeti Intézetet, valamint a San Tomé-i utászalakulatot, amelynek díszegyenruhájához a mintát Csetz a 1848-as magyar honvédegységeiről vette. Az alakulat állománya díszelgés során a mai napig ezt az egyenruhát használja. Erről személyesen győződhettem meg, amikor az egység Csetz János halálának 100. évfordulója alkalmából 2004. szeptember 6-án a *Colegio Militar de la Nación*-ban díszmenetet hajtott végre. Mivel az eseményre katonai létesítményben került sor, fénykép nem készíthető.

⁵⁵³ LITVÁN Dániel (2012): Magyar szerezte a világ leghosszabb himnuszának zenéjét. *Index*, 2012. 07. 31. Forrás: https://index.hu/tudomany/tortenelem/2012/07/31/debaly_ferenc_jozsef/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)

⁵⁵⁴ A Latin-Amerikába emigrált magyar színészekről lásd bővebben: SZILÁGYI Ágnes Judit (2009b): *Metszéspontok: tanulmányok a portugál és a brazil történelemből*. Szeged, SZTE; LÉNÁRT, András: *Exiled for Political Reasons: Hungarian Actors in Latin America*. In SZENTE-VARGA, Mónika ed.: *Latin America and Hungary – Cultural Ties*. Budapest, Dialóg Campus, megjelenés előtt.

Felhasznált irodalom

- ALZUGARAY, Gustavo coord. (2007): *Guía del Mundo 2007*. Montevideo, Instituto del Tercer Mundo. *Atlas territorial y urbano de las misiones jesuíticas de guaraníes. Argentina, Paraguay y Brasil*. (2009) Sevilla, Junta de Andalucía. Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico. Consejería de Cultura.
- Battle y su polémica frase: “Los argentinos son una manga de ladrones, del primero hasta el último”. *La Nación*, 2016. 10. 25. Forrás: www.lanacion.com.ar/1950207-battle-y-su-polemica-frase-los-argentinos-son-una-manga-de-ladrones-del-primero-hasta-el-ultimo (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)
- DÖMÉNY Zsuzsanna (2007): Uruguay 33 év múltán. In DÖMÉNY Zsuzsanna: *Latin-Amerika balra át!?* Budapest, MTA. 63–70.
- Elecciones Nacionales 2004. *Corte Electoral*. Forrás: www.corteelectoral.gub.uy/gxportal/gxpfiles/elecciones/elecciones%20Nacionales%202004.htm (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)
- HERNÁNDEZ, José (1971): *Martin Fierro*. Részlet. In ANDRÁS László szerk.: *Hesperidák kertje*. Budapest, Európa. I. köt. 539–548.
- ISRAEL, Sergio – CONTERIS, Valeria (2016): *El General: biografía de Liber Seregni*. Montevideo, Grupo Planeta.
- Jorge Battle se convierte en el nuevo presidente de Uruguay. *El Mundo*, 1999. 11. 29. Forrás: www.el-mundo.es/elmundo/1999/noviembre/29/internacional/uruguay.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)
- La crueldad de los animales, *Teatro Solís*. Forrás: www.teatrosolis.org.uy/uc_3275_1.html (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)
- LÉNÁRT, András: Exiled for Political Reasons: Hungarian Actors in Latin America. In SZENTE-VARGA, Mónika ed.: *Latin America and Hungary – Cultural Ties*. Budapest, Dialóg Campus, megjelenés előtt.
- LILÓN, Domingo – NAGY Marcel – SANTOSNÉ BLASTIK Margit – SEMSEY Viktória – SZILÁGYI Ágnes Judit – DANTAS DA CRUZ, Miguel – SÁNCHEZ ROMÁN, José Antonio (2013): *Latin-Amerika 1750–1840*. Budapest, KRE – L’Harmattan.
- LITVÁN Dániel (2012): Magyar szerezte a világ leghosszabb himnuszának zenéjét. *Index*, 2012. 07. 31. Forrás: https://index.hu/tudomany/tortenelem/2012/07/31/debaly_ferenc_jozsef/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)
- NAGY, Marcel (1997a): La caída de la dictadura y un nuevo sistema político en Uruguay. In ANDERLE, Ádám – GIRÓN, José comp.: *Estudios sobre transiciones democráticas en América Latina*. Oviedo, University of Oviedo. 291–315.
- NAGY Marcel (1997b): Uruguay: a diktatúra bukása és az új politikai rendszer. In ANDERLE Ádám – GIRÓN, José szerk.: *Diktatúra és demokrácia között: Tanulmányok a latin-amerikai politikai átmenetről*. Szeged, JATE. 151–170.
- Plebiscito de 1980*. Forrás: www.uruguayeduca.edu.uy/efemerides/1327 (Letöltés ideje: 2018. 05. 30.)
- PRIETO, Andrés (2013): Pragmática y liberal. *La Diaria*, 2013. 06. 27. Forrás: <https://ladiaria.com.uy/articulo/2013/6/pragmatica-y-liberal/> (Letöltés ideje: 2018. 02. 19.)
- SKIDMORE, Thomas – SMITH, Peter – GREEN, James (2010): *Modern Latin America*. New York – Oxford, OUP.
- SZILÁGYI Ágnes Judit (2009a): A spanyol gyarmatbirodalom. In POÓR János szerk.: *A kora újkor története*. Budapest, Osiris.

- SZILÁGYI Ágnes Judit (2009b): *Metszéspontok: tanulmányok a portugál és a brazil történelemből*. Szeged, SZTE.
- SZILÁGYI Ágnes Judit (2011): Változatok a függetlenségre: Argentína, Paraguay, Brazília, Uruguay. In ANDERLE Ádám szerk.: *Latin-Amerika: A függetlenség útjai: bicentenario, 1810–2010*. Szeged, SZTE. 77–85.
- Tupamaros (MLN-T). *Terrorism Research and Analysis Consortium*. Forrás: www.trackingterrorism.org/group/tupamaros-mln-t (Letöltés ideje: 2018. 02. 19.)
- Uruguay. *The World Bank*. Forrás: <https://data.worldbank.org/country/uruguay?view=chart> (Letöltés ideje: 2018. 01. 23.)
- Uruguay y Cuba: historia de rupturas y de reconciliaciones. *La República*, 2014. 12. 21. Forrás: www.republica.com.uy/uruguay-y-cuba/ (Letöltés ideje: 2018. 03. 10.)